

Bosna i Hercegovina je nedovršena država. Njen mir je nedovršen, nesiguran, baš kao što i agresija na Bosnu i Hercegovinu još traje, samo drugačijim sredstvima. U sređivanju bosanskohercegovačke države Hrvatska ima mogućnost, ali prema Dejtonskom sporazumu i obavezu, da aktivnije sudjeluje. U tome angažmanu mora se imati na umu bosanskohercegovačko iskustvo življenja tri naroda u jednoj društvenoj zajednici. A to je da Bosna i Hercegovina ne može opstojati na udruživanju dva naroda protiv trećeg. Njoj danas nije potreban politički savez Hrvata i Srba na štetu Bošnjaka, a o čemu trenutno preovladava uvjerenje u bošnjačkoj javnosti, niti savez Bošnjaka i Srba na štetu Hrvata, kako se na hrvatskoj strani tumači majoriziranje hrvatskog elementa. Bosni i Hercegovini jeste potrebna pravda, istina i mir te ravnopravnost i jednakost njenih građana i naroda.

Aktualnost djela Ive Pilara

Stjepan ŠULEK
Publicist, Zagreb

Velika mi je čast što kao novinar na ovom simpoziju o dr. Ivi Pilaru aktivno sudjelujem, posebno zbog toga što sam prvi put saznao za Ivu Pilara upravo ovdje, u Beču, davne 1958. u Nacionalnoj biblioteci. Boraveći tada više godina u Beču među mladim Hrvatima iz Gradišća, od kojih su kasnije neki postali pjesnici, znanstvenici, nastavnici, pisci, austrijski diplomati i promicatelji kulturne suradnje gradišćanskih Hrvata i Hrvatske i koji su mi do danas ostali dragi prijatelji, proveo sam mnoge sate u toj biblioteci otkrivajući tragove hrvatske prošlosti i čitajući austrijsku i njemačku literaturu. Ivo Pilar bio je za mene kao mladog čovjeka koji je došao iz socijalističke Jugoslavije veliko otkriće, kao i druga hrvatska publicistika koju sam ondje našao. To je bilo vrijeme kada se u Beču, posebno preko tjednika *Die Furche*, vodila živa rasprava o postojanju austrijske nacije. Zanosilo me što su autori toga tjednika zastupali ideju austrijske nacije u odnosu na njemačku naciju. To me navodilo na misao da hrvatska nacija u svom poimanju ima slične probleme sa srpskom nacijom. Uskoro sam postao i njihovim suradnikom i nekoliko sam godina povremeno objavljivao članke o bivšoj Jugoslaviji i drugim temama. Ti su članci nažalost zametnuti, pa ovaj boravak u Beču želim iskoristiti da ih pronađem. Na temelju tih tekstova bio sam pozvan na radiopostaju Deutschlandfunk u Kölnu, koja je počela emitirati program i za Jugoslaviju. Da sam ostao u Beču, vjerojatno bih postao austrijski publicist, pogotovo što je moja supruga rođena Bečanka, kao što su i mnogi drugi prijatelji iz Hrvatske koji su se u ono vrijeme zatekli u Beču ostvarili uspješne karijere. Veselim se što kao novinar i bivši savjetnik za kulturu i informacije u veleposlanstvu Republike Hrvatske u Bonnu i suradnik veleposlanika prof. dr. Zorana Jašića, koji danas ovdje službeno zastupa Hrvatsku, mogu dati svoj skromni prilog o duhu Ive Pilara odnosno Südlanda, koji se zalagao za opstanak Austro-Ugarske Monarhije i za ostanak Hrvatske i Bosne i Hercegovini u njezinim granicama.

Ivo Pilar, rođen 1874. u Zagrebu, preminuo 1933., studirao je u Beču i Parizu. U svojoj karijeri radio je u Sarajevu, a od 1905. do 1920. bio je odvjetnik u Tuzli. Cijelog života živio je u blizini Hrvata, Srba i muslimana. Proizvod te njegove blizine s narodima južnih Slavena bila je knjiga *Die Südslawische Frage und der Weltkrieg*.

Njegovi pretci potječu iz slovačkog mjesta Olomuca. Rodak Martin još danas živi u Zagrebu i ističe da Ivo Pilar 1933. nije počinio samoubojstvo nego da je ubijen, slično kao povjesničar Milan pl. Šufflay 1931., zbog čega su protestirali

Albert Einstein i Heinrich Mann. Martin Pilar rado se sjeća 60-ih godina prošlog stoljeća kada je poslovno morao putovati u Njemačku i za to putovanje ishoditi vizu na njemačkom konzulatu u Zagrebu. Kad se u konzulatu predstavio, službenik ga je pitao je li u rodu s Ivom Pilarom. Da, njegov sam rođak, odgovorio je gospodin Martin. Službenik ga je pozvao na stranu i odmah mu izdao vizu. Na vizu se u ono vrijeme čekalo sedam dana. Slučaj je htio da sam nakon povratka iz Njemačke stanovao u istoj kući u kojoj je stanovala kćerka Martina Pilara, pa sam to na taj način doznao. On je u neku ruku važan i za našu današnju temu ovdje, u Saveznom ministarstvu znanosti i istraživanja. Naime, to pokazuje koliko su njemački i austrijski diplomati u Zagrebu nakon Drugoga svjetskog rata bili obaviješteni o ličnostima koje su na početku 20. stoljeća kreirale nacionalnu svijest Hrvata. Martin Pilar dobio je privilegij time što mu je odmah izdana viza, no taj je privilegij bio istodobno i izraz svega onoga što je u dobrom bilo povezano između Hrvatske, Austrije i Njemačke, a u današnjem smislu između Hrvatske i Europske unije.

Doista, tko se god želio pobliže upoznati s povijesnom situacijom južnoslavenskih zemalja, morao je posegnuti i za tom Pilarovom knjigom, koja je pripadala među rijetka djela u kojima je potkrijepljeno pravo hrvatskog naroda na vlastitu državu. To što je on napisao još prije završetka Prvoga svjetskog rata u velikoj mjeri vrijedi i danas, 2010. godine. Prava politika treba povijest kao temelj, a to je Ivo Pilar dao. On u svom djelu reflektira ne samo o povijesti svoga naroda, nego ujedno na dostojanstven način iznosi neslaganje s tendencijama i aspiracijama službene srpske politike. Kao Europljanin on se zalaže za stvaranje hrvatske države u okviru Austro-Ugarske, a kasnije, nakon 1918., kritizira tadašnju jugoslavensku politiku. Kroz njegovo djelo upoznajemo se dakle ne samo s poviješću južnih Slavena, Hrvata, Srba, muslimana i drugih, nego nas njegov duh inspirira i upućuje na bitne teme prošlosti i sadašnjosti.

Danas, kada se čitav svijet pretvara u jednu pozornicu na kojoj se povezuju narodi i zemlje s najudaljenijih područja, djelo Ive Pilara ostaje trajno aktualno. Ivo Pilar ne piše suhoparno o povijesnim podacima. Budući da je bio istodobno i sociolog, ekonomist, povjesničar i pravnik pomoglo mu je da veliko poznavanje prošlosti iznosi uvijek angažirano i dobro izbalansirano. Kako je njemački povjesničar književnosti dr. Michael Ackermann u uvodu skraćenom njemačkom izdanju knjige *Južnoslavensko pitanje* (1995.) naglasio, Pilarov prikaz dramatične 1400-godišnje povijesti južnih Slavena čita se ponegdje kao kriminalistički roman. Bez poznavanja činjenica na europskom jugoistoku — piše Ackermann — nije moguće objektivno procijeniti situaciju na tom prostoru. Prema njegovim riječima moramo se osloboditi legendi, mitova i laži koje su se širile i na Zapadu i čitati Pilara da doznamo istinu. A što je istina? Istina je to da se najvažniji dio političkog vodstva Srbije opredijelio za megalomansku politiku na konfesionalnom i nacionalnom polju. To je prema Ivi Pilaru najvažnija točka južnoslavenskog pitanja. Ta politika imala je — kako Ivo Pilar piše — za cilj apsorbirati sve

južnoslavenske narode i na ruševinama okolnih područja stvoriti »Veliku Srbiju«. Te tendencije vuku korijene iz bizantske srpsko-pravoslavne državne tradicije. Ivo Pilar citira djelo *La Bosnie et l'Hercegovine* Miroslava Spalajkovića, koja je u Parizu objavljena 1899. godine. Spalajković tvrdi da su Bosna i Hercegovina srpske zemlje. Pravoslavna vjera u Bosni i Hercegovini najstarija je u formiranju kršćanske civilizacije u tom dijelu Balkana. Spalajković Austriju opisuje kao pionira njemačke ekspanzije prema istoku. Ivo Pilar u prikazu te knjige kaže da predstavlja političku dogmu za srpske ekspanzionističke težnje i stoga s pravom kaže da je Spalajković svojom knjigom na francuskom jeziku postao najbolji konj u štali srbijanske diplomacije.

Tri različita kulturna kruga nije bilo nikako moguće ujediniti na postavkama poput Spalajkovićevih i ona su morala voditi u katastrofu u Drugom svjetskom ratu i u novu katastrofu nakon pada komunizma 1990. godine. Promatramo li tendencije u današnjoj Republici Srpskoj u Bosni i Hercegovini, koja je stvorena Daytonskim sporazumom 1995. i čije vodstvo danas teži ujedinjenju sa Srbijom, dakle ostvarenju »Velike Srbije«, moramo nažalost zaključiti da takve opasne ideje nisu prestale postojati.

Ivo Pilar nam riše nastanak hrvatske države u stoljećima kada su u Europi nastajale Engleska, Francuska, Poljska, Češka i druge države. On nam predočuje i nastanak srpstva, njegove ideologije, tendencije i snage još prije spomenutog Spalajkovića. Širenje srpstva na štetu hrvatskoga katoličkog kulturnog kruga nije naime počelo Spalajkovićem, nego mnogo ranije. Ivo Pilar opisuje jezične postavke Jána Kollára i Pavla Jozefa Šafárika te srpskoga jezičnog reformatora Vuka Stefanovića Karadžića. Među Nijemcima širenju srpske ideje pomogao je čak i veliki književnik i pjesnik Johann Wolfgang von Goethe i drugi velikani njemačke kulturne povijesti. Šafárik je držao da su Hrvati samo oni koji su nastanjeni pokraj Zagreba i koji govore kajkavskim narječjem, dok su svi ostali stanovnici u Slavoniji i Bosni pripadnici srpskog korpusa. To su bili temelji srpskog imperijalizma sve do naših dana. Posebno je knjiga *Ein Koffer voll Geschichte Sprachkunde und Volkssitten der Serben aller drei Konfessionen* pridonijela širenju srpskog kulturnog i političkog imperijalizma. Vuk Stefanović Karadžić je u tom spisu postavio postulat da su Srbi svi i svuda (Serben alle und überall) gdje se govori štokavskim narječjem. Srpske se zemlje prema tom tumačenju ne nalaze samo u staroj Srbiji, nego i u Dalmaciji i cijelom jadranskom pojasu sve do Trsta. Katolici su u Karadžićevim očima Srbi, a ne Hrvati. Oni će se kao takvi prije ili kasnije morati naučiti samo sebe nazivati Srbima, jer ako to ne učine, ostat bez nacionalnog imena. U njegovim očima Hrvati su jedino čakavci, a i to čakavsko narječje je najslbližnje srpskom jeziku. Prema Dobrovskom i Šafáriku riječ Srbin je starija od riječi Slaven. Prema tome svaki katolik koji se naziva Slavenom zapravo je Srbin, dok Srbin može biti samo Srbin i ništa drugo. Takva su stajališta izazvala u Hrvatskoj bujicu negodovanja koja su se očitovala u preispitivanju hrvatske povijesti. Ivo Pilar, bečki đak i uvjereni pripadnik hrvatstva eu-

ropskoj kulturnoj sferi, smatrao je da europskom političkom i kulturnom općinstvu mora predočiti stvarnu situaciju na prostoru južnih Slavena. Bio je jedan od prvih koji su srpsku ideologiju na njemačkom jeziku opisali kao povijesno neodrživu. Tu leži njegova aktualnost do naših dana. Jer ta je ideologija krvavo uskrsnula nakon sloma komunizma. I u naše se vrijeme jasno pokazalo da Srbi nikada nisu htjeli Jugoslaviju već samo svoju »Veliku Srbiju«. Beogradska propaganda nakon Drugoga svjetskog rata prikazivala je hrvatski narod kao zločinački, genocidan. Nakon smrti J. Broza Tita, kada se umanjio utjecaj komunista, beogradski propagandistički instrumenti definitivno su se pretvorili u srpsko oružje. Jednu od najvažnijih uloga u formuliranju te ideologije imao je *Memorandum* Srpske akademije nauka i umetnosti. Tko je osamdesetih godina prošlog stoljeća pratio tisak Srpske pravoslavne crkve i utjecajni beogradski dnevnik *Politiku*, dobro zna kamo je smjerala nova politika nakon Brozove smrti. Tko se suprotstavljao srpskoj dominaciji, kriminaliziran je kao ustaša. Čak su hrvatski ministri u komunističkoj vladi bili prikazivani kao suradnici fašista i ustaša, iako su bili premladi da bi to mogli biti. U tu kampanju srpski propagandisti uključili su i samog J. Broza jer je dopustio da se 1974. usvoji novi ustav koji je predvidio i mogućnost odcjepljenja pojedinih naroda. U srpskoj propagandi čak se i njega prikazivalo kao ustašu. Ta velikosrpska misao i danas je nažalost glavno polazište nekih srpskih grupacija koje predvodi haški optuženik Vojislav Šešelj. Prema njihovim planovima zapadna granica Srbije trebala bi biti na liniji Koprivnica-Karlovac-Karlobag. To znači da bi cijela istočna i južna Hrvatska trebale biti dio Srbije. Tu misao iznio je 1991. i profesor na beogradskom sveučilištu dr. Veselin Đuretić, koji je izvrsno povezan sa svojim istomišljenicima u zapadnoj Europi. On je tada poput niza drugih njegovih kolega, povjesničara i književnika, ustvrdio da teritorij Slavonije u povijesti nikad nije bio hrvatski nego samo srpski (tjednik *Nin*, 13. 12. 1991.). Dr. Đuretić tom je prilikom ujedno ustvrdio da Dubrovnik nikada nije bio hrvatski grad i da su znanstvenik Ruđer Bošković i pjesnik Ivan Gundulić katolički Srbi. U Beogradu danas postoji takozvana Izbjeglička vlada Republike Srpske Krajine, koja takvim idejama remeti normalne odnose između današnje Republike Hrvatske i službene Srbije. Ideje koje su inspirirane takvim stavovima srpske strane nalaze nažalost još danas odjek u znanstvenim i publicističkim krugovima suvremene Europe. Nedavno su dvije zastupnice u europskom parlamentu u Strassbourgu predložile da se jezik građana Hrvatske i Bosne i Hercegovine u Europskoj uniji nazove jednim imenom, što je cijela kulturna javnost u Hrvatskoj početkom 2010. odbacila kao moguću diskriminaciju koja Hrvatskoj prijete u EU-u.

S obzirom na činjenicu da je u zapadnom svijetu, a i u zemljama njemačkoga govornog područja, bilo u znanstvenim i publicističkim krugovima široko prošireno takvo odobravanje srpske propagande na štetu Hrvata i Hrvatske, mlada hrvatska diplomacija našla se nakon međunarodnog priznanja Republike Hrvatske 15. veljače 1992. u velikim poteškoćama. Nije bilo lako demantirati neis-

tine koje su se širile o Hrvatskoj. Tako je utjecajni njemački publicist, u međuvremenu preminuli profesor Peter Glotz u svojim predavanjima a i knjigama prvog predsjednika Republike Hrvatske Franju Tuđmana usporedio s Adolfom Hitlerom. On kao i drugi slični autori ustručavali su se nakon agresije na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu razlikovati između žrtve i počinitelja. Veleposlanici i kulturni atašei koje je predsjednik Tuđman poslao u strani svijet uspostaviti diplomatska predsjedništva bili su dakle suočeni s brojnom antihrvatskom propagandom, protiv koje je bilo teško suprotstaviti pravu istinu javnosti, političarima i publicistima koji su tražili informacije o Hrvatskoj. Sjećam se prave poplave publicista koji su nam u Njemačkoj svakog dana slali dopise da im pošaljemo informacije o povijesnim razlikama između zaraćenih strana, Srba i Hrvata. Kao član našeg prvog veleposlanstva u Bonnu nisam bio iznenađen, jer sam vrlo dobro poznao situaciju u Njemačkoj. No, nevolja se sastojala u tome što smo iz Zagreba mogli dobiti vrlo malo knjiga na njemačkom jeziku koje bi svojim povijesnim i političkim informacijama mogle zadovoljiti političare, novinare i publiciste. No, nije bilo sve tako bezizgledno. U Bad Kissingenu postojala je Radna zajednica za narode i nacionalne manjine, koja je izdavala znanstvene povijesne knjige u seriji *Heiligenhofer Studien zu Volksfragen* i koja je još 1989. objavila knjigu hrvatskog povjesničara Dominika Mandića *Kroaten und Serben — Zwei alte verschiedene Völker*. Ta je knjiga u ono vrijeme u Jugoslaviji bila zabranjena, a tko ju je u Njemačkoj uzео u ruke nakon izbijanja rata 1990., znao je o čemu je riječ. Priređivači Rudolf Grulich i Ortfried Kocian dali su se nekoliko godina kasnije na posao i uz pomoć članova naše diplomacije u Bonnu priredili skraćeni oblik djela *Die Südslawische Frage und der Weltkrieg* Ive Pilara, pod naslovom *Eine Geschichte Kroatiens, Serbiens und Bosniens*. Tekst za to izdanje preradio je prije spomenuti Michael Ackermann, veliki istraživač njemačke emigrantske literature pisaca koji su pobjegli iz nacističke Njemačke. Ackermann je uvrstio u knjigu tekstove koji su 70 godina nakon prvog izdanja Pilarova djela u Beču 1918. bili najaktualniji za razumijevanje rata 90-ih godina prošloga stoljeća. Ta knjiga bitno nam je pomogla u širenju istine o hrvatskom narodu. Dopuštam si naglasiti da bi ona i ubuduće mogla biti od velike pomoći našim hrvatskim diplomatskim predstavništvima u svijetu, jer antihrvatska propaganda nije prestala nego se i dalje širi na onim istim postavkama na kojima je izbila agresija na Hrvatsku i Bosnu i Hercegovinu nakon sloma komunizma u Jugoslaviji.

U tom smislu Ivo Pilar ostao je trajno aktualan, ne samo u korist Hrvata i muslimana, nego zapravo i Srba. Svi ti narodi mogu ubuduće u međusobnoj suradnji biti konstruktivni dijelovi proširene Europske unije. Nažalost, još i danas ima mnogo ljudi u Uniji koji ne mogu shvatiti kako je moglo doći do tako krvavog rata između Srba, Hrvata i muslimana. U djelu Ive Pilara objavljenom još prije završetka Prvoga svjetskog rata nalazimo jasan odgovor na takva pitanja. Nova Europa mora sebe poznavati na početku 21. stoljeća. Duh Ive Pilara ostaje u tom naporu osvjetljavanja prošlosti ujedno putokaz za budućnost. Moramo se složiti

s onima koji ističu da su ideje koje su dovele do atentata na austrijskog prijestonasljednika Franju Ferdinanda u Sarajevu 28. lipnja 1914. potaknule Prvi svjetski rat, a zapravo i Drugi. Od tog zločina u Sarajevu imale su koristi fašističke i komunističke ideje utjelovljene u osobama Hitlera i Staljina, a u južnoslavenskom prostoru Tita.

Možda nigdje u Europi nema boljeg mjesta od Beča da se prisjetimo svih tih događanja i da ponovno uzdignemo duh Ive Pilara, koji nije mrzio nijedan južnoslavenski narod, nego je samo želio da se međusobni problemi ne rješavaju neistinama i megalomanijama.

Važnost Instituta Pilar za društvene i humanističke znanosti u Hrvatskoj

Nevio ŠETIĆ

Predsjednik Upravnog vijeća Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb

Imajući u vidu društveni kontekst u kojem je Institut Pilar nastao, njegova znanstvena postignuća te međunarodnu aktivnost kako su ih predstavili kolegice Kaliterna i Hornstein Tomić i kolega Šakić, ja ću kao predsjednik upravnog vijeća te višegodišnji vanjski suradnik Instituta kao znanstvenik ali i zastupnik u Hrvatskom saboru naglasiti neke znanstvene i akademske aktivnosti Instituta Pilar koje su znatno pridonijele razvoju društvenog i humanističkog znanstvenog područja te priključenju Hrvatske na europske i svjetske trendove u tim područjima i općenito na trend razvoja k društvu znanja.

Razvijajući se otpočeka kao moderna proeuropska znanstvena institucija u Institutu su pokrenuta i popularizirana istraživanja koja su do uspostave neovisne i demokratske Hrvatske bila nepoznata široj javnosti. Primjerice to se odnosi na istraživanja javnog mnijenja, kvalitete življenja, održivog razvitka, socijalnog, kulturnog i nacionalnog identiteta, sustava vrijednosti itd.

Među brojnim projektima koje je Institut proveo ističu se projekti koji su imali strateški karakter za razvitak ili reformu pojedinih društvenih sustava. Institut je tako posljednjih šest godina proveo nekoliko takvih projekata u području osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja s preporukama za praktično djelovanje, koji su Ministarstvu znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske znatno pripomogli pri planiranju promjena i razvoja obrazovnog sustava. U okviru Ministarstva obrane Institut je upravo završio četverogodišnji projekt „Hrvatska vojska — hrvatsko društvo“, koji također ima strateški karakter i koristi se za razvitak Hrvatske vojske u okviru NATO saveza. Mnoga istraživanja rata i mirnog rješavanja sukoba te problema progonstva i izbjeglištva provedena u Institutu Pilar, zbog hrvatskog iskustva u obrani od agresije kojoj je devedesetih bila izložena, imaju međunarodnu dimenziju i vrijednost. Primjerice knjiga-udžbenik *Vojna psihologija* u čijem pisanju su znanstvenici Instituta i vanjski suradnici dali vrlo velik doprinos, prevedena je na mađarski gdje se također koristi u akademske svrhe. Nadalje, hrvatska dionica svjetskog i europskog istraživanja globalnog i europskog sustava vrijednosti provodi se u Institutu Pilar. Mogao bih nabrajati još takvih značajnih projekata agilnih istraživača Instituta, ali ću se zbog ograničenosti vremena radije osvrnuti na neke druge relevantne aktivnosti.